Primitive
tider

22
arkeologisk
tidsskrift

Primitive tider utgis av Marie Ødegaard (redaktør), Hege Skalleberg Gjerde, Svein Vatsvåg Nielsen, Marte Spangen, Vibeke M. Viestad og Mari Arentz Østmo
Sekretær: Andreas Ropeid Sæbø

ISSN 1501-0430

Postadresse:
Primitive tider
Postboks 6727, St. Olavs plass
0130 Oslo

E-post: kontakt@primitive-tider.com
Internett: https://journals.uio.no/PT/index
Ombrekk: Hege S. Gjerde
Trykk: Reprosentralen ved Universitetet i Oslo
©Primitive tider. Ettertrykk for mangfoldiggjøring kun etter avtale med redaksjonen.

Forsideillustrasjon: Gravrøys fra førromersk jernalder på tomten til den katolske kirken under utgraving. Til venstre vises en profil kuttet gjennom rasleiren. Foto: C. McLees. Fra artikkelen "Nidarneset før Nidaros. Trondheims landskaps- og bosetningshistorie i perioden 500 f.Kr.-1000 e.Kr." av Cadamarteri *et al*. s.51-73.

Skrive for Primitive tider?
Primitive tider oppfordrer spesielt uetablerte forfattere til å skrive. Vi er interessert i artikler, kommentarer til tidligere artikler og rapporter (enklere, ikke fagfellevurderte tekster). Kanskje blir din artikkel neste nummers debattema? Send inn ditt manuskript og la det få en faglig og seriøs vurdering av redaksjonen. Husk at hele prosessen kan være tidkrevende, så planegg i god tid.

Innleveringsfrister finner du på våre nettsider. Det er likevel ingen grunn til å vente til siste øyeblikk, send gjerne inn før fristen!

For å lette arbeidet for deg og for oss, er det helt nødvendig at du setter deg godt inn i forfatter-veiledningen og følger den. Forfatterveiledningen finner du på våre nettsider:

https://journals.uio.no/PT/index

Vi ser fram til å høre fra deg!

Kontakt oss pr. mail: kontakt@primitive-tider.com

INNHOLD

Del I : Fagfellevurderte artikler

Mellommesolittisk flekketeknologi i Trøndelag og Nordland **7**
Magnus Nilsson Holen

Saurbekken – a discussion of food subsistence strategies **31**
Monica Enehaug

Nidarneset før Nidaros **51**
Trondheims landskaps- og bosetningshistorie i perioden 500 f.Kr.-1000 e.Kr.
Julian P. Cadamarteri, Christopher McLees, Anna Petersén and Ian Reed

Hvordan har metallgjenstander funnet veien til pløyelaget? **75**
Resultater fra et metodisk prøveprosjekt på Storhov i Elverum
Anette Sand-Eriksen, Dagfinn Skre og Arne Anderson Stamnes

Formidling fra felt i den digitale tidsalder **95**
Leif-Inge Åstveit

Tema: Demokrati og politikk

Hva ligger i uttrykket "særskilt gransking"? **109**
Innsamling av data, forskning og finansiering i henhold til kulturminneloven § 10
Terje Brattli og Ingrid Ystgaard

Naturmangfoldloven - vern av løse og "faste" kulturminner fra andre verdenskrig som del av særpreget og karakteren til landskapsvernområder **119**
Stein Farstadvoll og Gørill Nilsen

Debatt

Regionreformen og det akademiske perpetuum **141**
Håkon Glørstad

Kommentarer til Håkon Glørstads debattartikkel **149**
Håkan Pettersson 149
Roger Jørgensen 152
Lise-Marie Bye-Johansen og Kristin Bakken 155
Tori Falck 158

Svar til kommentarene **161**
Håkon Glørstad

Del II: Rapporter

Pollenanalyse av jordprøver av svedjer **165**
Snellingen, Lunner kommune, Hadeland, Viken fylke
Ingunn Holm

Håkon Håkonssons Mjøskastell - betraktninger om istandsetting av en autentisk middelalderruin **173**
Kristian Reinfjord

Del III: Anmeldelser

Joakim Goldhahn 2019: Birds in the Bronze Age. A North European Perspective. Cambridge University Press, Cambridge. 417 p. ISBN 978-1-108-49909-5. **181**
Kristin Armstrong Oma

Birgit A. Olsen, Thomas Olander and Kristian Kristiansen (eds.) 2019: Tracing the Indo-Europeans: New evidence from archaeology and historical linguistics. Oxbow books, Oxford. 184 p. ISBN: 9781789252705. **185**
Christopher Prescott

Ingrid Ystgaard (ed.) 2019: Environment and Settlement: Ørland 600 BC - AD 1250. Archaeological Excavations at Vik, Ørland Main Air Base. Cappelen Damm Akademisk/NOASP, Oslo. 426 p. ISBN: 9788202595319. **189**
John Ljungkvist

Tiina Äikäs and Anna-Kaisa Salmi (eds.) 2019: The Sound of Silence: Indigenous Perspectives on the Historical Archaeology of Colonialism. Berghahn Books, New York and Oxford. 236 p. ISBN: 978-1-78920-329-5/ ISBN 978-1-78920-330-1. **193**
Asgeir Svestad

Formidling fra felt i den digitale tidsalder

Leif-Inge Åstveit
Fornminneseksjonen, Universitetsmuseet i Bergen, Universitetet i Bergen

Hvor viktig er det egentlig å drive publikumsformidling underveis på et arkeologisk feltarbeid? Feltarkeologer er jo først og fremst fagpersoner, og ikke skolerte formidlere. Hvordan forholder vi oss til et publikum når vi mangler formell kompetanse? Har vi, eller arkeologifaget, noe igjen for en slik investering? Hvilke arenaer og digitale plattformer skal en velge å formidle på? Og er det egentlig en feltarkeologs oppgave å lære folk flest om forhistorien?

Våren 2017 ble det klart at Fornminneseksjonen ved Universitetsmuseet, UiB, skulle i gang med et nytt stort steinalderprosjekt like utenfor Bergen, *Sotrasambandet*. Allerede tidlig i prosessen ble det store potensialet for formidling framhevet, og ambisjonene i prosjektet var høye. Underveis, og i kjølvannet av prosjektet, har det også vært rom for en del refleksjon omkring temaet feltformidling. I denne artikkelen løfter jeg derfor fram noen av dem. Jeg diskuterer overordnede problemstillinger, så vel som erfaringsbaserte forhold knyttet til utgravingene på Sotrasambandet.

En dag i felt

Regnet har høljet ned hele den siste uken. Absolutt alt på feltet er vått. Lyden av regnet mot telttaket overdøves kun av duren fra lensepumpene som går for fullt. Små og store bekker finner stadig nye, og stadig mindre gunstige veier gjennom utgravingsfeltet. Den første timen har gått med til å fjerne presenninger, og til å lense feltet med bøtter og øsekar. Endelig er det klart til å ta opp tråden fra i går, nå skal profilen gjennom kulturlaget studeres og dokumenteres. Men, mens komplekse lagrelasjoner, struktur, morfologi og farge, i lett samspill med Harris Matrix, flyter rundt i hjernebarken kommer du plutselig på noe nedslående; kl 10:30 kommer dagens første skoleklasse, og du er knapt nok kommet i gang … Klassen ankommer feltet. «Kan vi få lov til å stille spørsmål til de som jobber her?» spør læreren litt forsiktig. Halvhjertet, og med hetten trukket godt ned i pannen, svarer du at «selvsagt, det er bare å fyre løs», så rømmer du tilbake til profilbenken din. Neste klasse kommer 13:30…

Omtrent slik finner ofte den tradisjonelle feltformidlingen sted. Besøk fra «verden utenfor» bryter opp feltarbeidets rutiner. Det er grus og sand i det velsmurte utgravningsmaskineriet; lærere uten kontroll på klassen, bråkete elever som ankommer det gjørmete feltet med sine sneakers og ankelsokker. Arkeologer i dyp konsentrasjon som brutalt rykkes ut av sine innfløkte tankerekker for å svare på banale spørsmål.

Åpen dag

Åpen dag kan kanskje best beskrives som organisert kaos. Feltet blir avsperret med kraftig

«crime-scene» tape. Seansen forberedes med stier og passasjer som sluser folk fra A til Å. Ekspertene gjør sitt beste for å svare, noe som ikke alltid er like enkelt; «hæ, en tuft? Kaller du det der en tuft?» Eller når en 3 cm lang flintpil misbilligende blir gått etter i sømmene; «du, kom ikke her og fortell meg at de kunne drepe en hjort med *den der!*». Og så har vi denne klassikeren; *besøkende*: «men hvordan kan dere vite hvor gammelt det er?» *Du*: «jo nå skal du høre, det er noe som heter C-14 metoden, den går ut på at alle levende organismer har en viss andel av det radioaktive isotopet C-14 ...» den uheldige spørsmålsstilleren blir flakkende i blikket og har falt av lasset lenge før du ankommer halveringstid.

Joda, det kan være tøffe tak på åpen dag. Likevel, det er faktisk ikke mange feltsituasjoner som kan være mer givende enn nettopp åpen dag, for sannheten er at folk *elsker* dette. De elsker å lære om hvordan mennesker har livnært seg i deres nærområde, kanskje helt siden slutten av istiden. Egentlig elsker de også å la seg rive med av en entusiastisk arkeolog som kan snakke i 10 minutter på inn- og utpust om havnivå, trinnøkser, konisk mikroflekketeknikk, treskipede hus eller fossile dyrkingslag. De elsker å lære, å utforske, å ta del i vårt arbeid - vår verden.

Tre grunnleggende former for formidling

Det drives formidling på store arkeologiprosjekt i Norge (se f.eks. Bjerck og Nyland 2008, Mansrud 2013, Reitan 2018) I 2006 hadde Primitive Tider et eget nummer viet formidling, og en av artiklene tok konkret opp feltformidling (Melsom 2006). Likevel sitter en med inntrykket at den formidlingen som finner sted for en stor del er prisgitt enkeltpersoners engasjement. Internasjonalt synes «public outreach» og «public archaeology» å være mye større forskningsfelt enn her hjemme (for en oversikt se f.eks. Jameson og Baugher 2007 og Okamura og Matsuda 2011). Tematikken som diskuteres her griper rett inn i vår virksomhet; hva har det f.eks. å si for formidlingen at vi er skolert i en bestemt vitenskapelig tradisjon? Hva er rollen mellom formidling og forvaltning, dvs. at arkeologiske utgravinger finner sted som følge av et lovverk, i vårt tilfelle kulturminneloven? Hvem er det vi ønsker å nå med formidlingen? Skal arkeologen øse av sin kunnskap på belærende vis, eller opptre som sokratisk fødselshjelper? Den maltesiske arkeologen Reuben Grima (2016) opererer med tre hovedkategorier formidlere.

1 Eksperten i elfenbenstårnet

Enkelte arkeologer oppfatter seg selv som en uangripelig spesialist, en ekspert med eksklusiv tilgang til den dype kunnskapen de store massene aldri noensinne vil forstå. For personer som formidler ut fra en slik grunnidé framstår kanskje ikke denne delen av den arkeologiske praksisen som spesielt viktig. Publikum tilhører verden utenfor, og formidling blir nærmest et nødvendig onde ved feltarbeidet. En god representant for denne modellen er W. F. Grimes, som under sine utgravinger av London *Mithraeum* på 50-tallet: "was horrified by the crowds that flocked to his excavation and had police eject them from the site" (Moshenka 2009:43). En historie vi kan trekke på smilebåndet av i dag, og et slikt tankesett virker, i sin reneste form, både utdatert og gammeldags. Likevel; lider ikke en del formidlende arkeologer i overkant mye av «ekspertuttalelses-syndromet»? Den tydeligste manifestasjonen på dette er gjerne en utstrakt bruk av kompliserte begrep og faguttrykk, til tross for at det nesten alltid eksisterer synonymer på et forståelig språk. Slik formidling skaper distanse til publikum og oppfattes som nedlatende. Formidling reduseres til en monolog, fagsjargong og stammespråk skaper en vegg de færreste har forutsetninger til å forsere.

2 Brobyggeren

Brobyggeren tar høyde for at det eksisterer kommunikative og språklige barrierer mellom avsender og mottaker. Alle problematiske begrep og komplekse problemstillinger filtreres bort, og formidleren opptrer som bindeleddet mellom publikum og forhistorien. Men i prosessen med å

Figur 1: Definisjonen på en vinneroppskrift? Få ting som har tålt tidens tann på samme måte som å arrangere åpen dag i felt. Bildet til venstre er fra Egil Bakkas undersøkelse på gården Sandanger i Sande kommune, Møre og Romsdal. Til høyre en formidlingssituasjon på Sotrasambandet i 2018. En kan vanskelig unngå å bli tankefull når en ser slike sammenstillinger. Enorme samfunnsmessige endringer har funnet sted i spennet mellom de to bildene, men hvor mye har måten vi møter publikum på, og informasjonen vi gir, endret seg? (foto til venstre ukjent, til høyre: Kristin Ilves)

strippe ned språket til noe allment og forståelig, forenkles også budskapets innhold, og til tross for at «brobygging» i utgangspunktet høres positivt ut, som en form for folkeliggjøring, vil en formidling innenfor et slikt regime ofte ha preg av at tema banaliseres. Dette er f.eks. utbredt når perioden eldre steinalder skal formidles. Dette var mennesker som levde som jegere, sankere og fiskere, og hva gjorde de på disse boplassene? Jo de jaktet, sanket og fisket (og brant bål og knakket flint). Men når *arkeologer* diskuterer perioden liker vi å gå i dybden på langt mer komplekse områder (boplassorganisering, gavenettverk, ritualer, etnisitet, kjønnsrelasjoner o.l.), men dette er elementer som for en stor del forsvinner i en slik formidlingsmodell, for et grunnleggende premiss er at folk bare har forutsetninger for å forstå en svært begrenset del av arkeologisk praksis. Brobyggeren står på sett og vis i en motsetning til eksperten i elfenbenstårnet, for en tar høyde for at folk i utgangspunktet har begrenset kunnskap, og en tar folk på alvor. Men på samme tid kan en også argumentere for at dette egentlig er en «lettversjon» av elfenbenstårnmodellen; for grunnlaget er at folks viten rett og slett ikke strekker til, derfor betegnes den også som underskuddsmodellen, for modellens forutsetning er publikums kunnskapsunderskudd.

3 Multiperspektivtilnærming

De bakenforliggende teoriene til denne modellen er utviklet innenfor pedagogisk læringsteori, og har interaksjon og toveis dialog med publikum (eller eleven) som grunn-ide. Dette er tankegods som blant annet kjennetegner progressiv pedagogikk (se f.eks. Howlett 2002), men som også har influert måten vi formidler på i museumssammenheng (Hein 2004; 2012; Winstanley 2018). I en arkeologisk formidlingssituasjon vil dette innebære å skape rammer som tillater publikum å komme fram med sine synspunkt og perspektiv (se også Melsom 2006:34). Det blir en målsetning å utjevne forholdet mellom formidler og mottaker, noe som ikke må misforstås med at alle utsagn, eller synspunkt, er like viktig, relevant eller sannsynlig. Hvordan er dette mulig i en praktisk feltsituasjon? Tenk på følgende situasjon: etter å ha hatt småbarn på besøk i felt hører en nesten uten unntak fra arkeologene at barna hadde *overraskende* mange gode spørsmål. Men dette gjelder stort sett bare de yngste barna, gjerne opp til 2. eller 3. klasse. Er det bare fordi en forventer «dumme/

enkle spørsmål» fra denne aldersgruppen en blir overrasket? Kanskje en viktig årsak, men har noen lurt på hvorfor det tilsynelatende blir lenger og lenger mellom de «fornuftige» spørsmålene jo lenger opp i skolealder en kommer? Kanskje det rett og slett har med å gjøre at de minste barna *per se* faktisk praktiserer, og opererer, innenfor en multiperspektivmodell? De er søkende og spørrende, og best av alt; de påvirker *arkeologen* til å tenke på en måte hun eller han kanskje aldri har gjort før; barnet og formidleren diskuterer sammen mot et felles mål. Tenk om dette hadde vært den normale dialogen vi kunne ha med publikum. Se for deg den tause forsamlingen på åpen dag, den som består av ingeniører, fiskere, bønder, sykepleiere, arbeidsledige, reklamefolk, meglere, taxisjåfører, piloter og søppelkjørere, tenk om disse på bakgrunn av sin livserfaring, innfor felt vi absolutt har null kjennskap til, hadde begynt å spørre og dedusere som en 5-åring. Selv om det i praksis hadde vært krevende, er jeg overbevist om at dette hadde vært givende både for arkeologen, arkeologien, kulturminnevernet og allmenheten. Men la det være sagt; en slik tilnærming betyr altså ikke at alle forklaringer er like verdifulle, eller troverdige, eller for den slags skyld noe det er verd å diskutere videre. Så hva med den «slitsomme besserwisseren» på åpen dag, han (for det er som oftest en «han») som har egne tolkninger på det meste? Skal vi sable ned utsagnet med et par ydmykende og latterliggjørende motargumenter, og trekke oss tilbake til elfenbenstårnet? Absolutt ikke, det er ingen grunn til å droppe en rasjonell argumentasjon basert på kunnskap selv om en har en åpen toveis dialog – snarere tvert imot.

Som i all kategorisering og gruppering er det umulig å operere med vanntette skott. De tre formidlingstypene over er ment som en grov inndeling, i en praktisk formidlingssituasjon vil de fleste erfare at de i noen tilfeller må være «eksperten», mens de i andre en lytter og diskusjonspartner. Poenget i denne sammenhengen er snarere hva vi bør etterstrebe når vi møter publikum i felt, hvordan vi i størst mulig grad *bør* opptre.

Formidling av steinalderen

Steinalderen kan være en utfordrende periode å formidle. For det første er stort sett alt organisk materiale borte, det vil i realiteten si majoriteten av all materiell kultur som fantes i samfunnet. Det er uvanlig med synlige spor på overflaten, i hvert fall i Sør-Norge, så objektene må følgelig graves fram. Naturforholdene har i lange perioder av steinalderen vært svært forskjellig fra i dag, enten det dreier seg om temperatur, klima eller havnivå. På toppen av dette har vi forutinntatte holdninger om at «steinalderen» er synonymt med noe gammeldags, underutviklet og tilbakestående; at noe er på «steinaldernivå» er sjeldent positivt. Summen av dette danner et kronglete utgangspunkt for å drive formidling. En havner fort i brobyggermodellen; det banale gis stor plass, mens kompleksiteten ved menneskelige samfunn, og de lange tynne trådene som fører helt frem til vår tid, forsvinner. Steinalderen blir en lukket boble, en periode som starter ved iskanten og slutter ved bronsealderen.

Men som så ofte ellers; det er det mest problematiske som har det største potensialet. Dette har også gyldighet i formidling av steinalder. Når det gjelder de miljømessige rammene er det få opplysninger som skaper større undring hos et allment publikum enn *landheving og strandlinjeforskyvning*. Den lille bergknausen som i dag stikker opp midt i bondens åker var et skvalpeskjær for 6000 år siden, et sted hvor selen sikkert pleide å gå på land. Slik informasjon skaper undring, for på den ene siden er det håndfast og nært, samtidig er det fjernt og nesten helt ufattelig. Det samme gjelder klima, fauna og flora. I dag er *villsvinet* i ferd med å etablere seg i Norge, til stor fortvilelse for mange, men da kan vi fortelle at det løp villsvin rundt i varmekjære skoger på Vestlandet i perioder klimaet var gunstigere enn i dag. Vi kan også fortelle at den utryddete *geirfuglen*, satt tett i tett på holmer og skjær, og at *lyngheiene*, som de fleste oppfatter som et «ur-vestnorsk» landskapstrekk, og som i dag er i ferd med å gro igjen, er et resultat av avsviing i bronse- og jernalder, mens det i tusener av år før dette var tett skog som huset

Figur 2: Hva tenker de egentlig, de mange som møter opp på åpen dag for å høre om forhistorien? Hvilken ballast har de med seg, og hvordan bruker de denne når de skal fortolke det en engasjert Christine Tøssebro forteller om livet på Lokalitet 11 ved Straumsundet for 6500 år siden? (foto: Kristin Ilves).

jegere, fiskere og sankere. Og selvsagt har vi *tingene*; avslag, piler, flekker og kjerner. Ting av ulik kvalitet, farge og råstoff. Ting som er lokale, og ting som kommer langveisfra; grønnstein og diabas fra store brudd på Bømlo eller i Florø, flint fra Danmark, rav fra Baltikum. Fantastiske historier kan knyttes til tingenes betydning, og de komplekse relasjonene tingene selv skapte og var en del av. Og best av alt; folk kan få lov til å *ta* i sylskarpe flekker og spisse piler med deres egne hender. Og her kommer kraften som ligger i materiell kultur virkelig til sin rett; å ta i gjenstander gir en ekstrem form for *nærhet*, en slik berøring skaper en forbindelse som ikke kan sammenlignes med noe en leser, ser i en utstillingsmonter eller en illustrasjon. Jeg har personlig erfart en «arkeologikritisk» toppleder i en stor norsk bedrift bli drømmende, ja nesten salig, i blikket når han fikk en ca 6000 år gammel, nylig utgravd trinnøks i hendene, en kunne formelig *se* at det skjedde en forvandling hos vedkommende. For slike glimt plasserer mennesket direkte inn i en referanseramme som virkelig kan ta pusten fra en, og sjelden trer relasjonen mellom *nå* og *da* tydeligere fram; forrige gang noen følte vekten av denne øksen i hånden, snudde og vendte på den, beundret den nyslipte eggen og den dypgrønne fargen, det var for 6000 år siden ... seks tusen år siden! I en tid hvor klimaendringer og rovdrift på naturen er langt fremme på dagsorden synes det viktigere enn noensinne at arkeologer, og kanskje spesielt steinalderarkeologer, kommer på banen med sine langtidsperspektiv. Og, ingen forlater et gjennomtenkt formidlingsopplegg på en steinaldergraving med den tanken at folk i steinalderen var primitive; primitiv var det selvsagt kun deres egne forutinntatte holdninger som var.

Formidling på Sotrasambandet

I forkant av utgravingene på Sotrasambandet hadde vi laget en relativt detaljert plan for hvordan vi ønsket at formidlingen skulle foregå. Bildøy ligger i et tett befolket område, bare 15 minutter med bil fra Bergen Dette så vi som et stort potensial for å nå ut til mange. Det ble tidlig bestemt at film skulle ha en sentral rolle, og at *Facebook* skulle være den primære digitale plattformen. Filmene ble i tillegg tilgjengelig-

gjort på Universitetsmuseet sine hjemmesider, samt publisert via innlegg på Universitetsmuseenes felles satsningsområde *Norark.no*. I tillegg til dette hadde prosjektet egen konto på *Instagram*, *Scatch fab* og *YouTube*.

Til sammen lagde vi 56 filmer, og litt tilfeldig delte disse seg i tre grupper; den første gruppen var enkle filmer som gjerne var 1-3 minutter lange. Disse dekket «dagliglivet i felt» gjerne med intervju, og i noen tilfeller med et humoristisk tilsnitt. Den andre gruppen var filmer med et klart faglig innhold og et tydelig tema, f.eks. arkeologiens samarbeid med geologi og botanikk, produksjon av steinredskap forklart av en moderne flintsmed. Her lagde vi også filmer som inngående beskrev de ulike lokalitetene på prosjektet, dette ble presentert av lokalitetens feltleder. Lengden på disse filmene var 3-5 minutter. Den siste gruppen omfattet de lange filmene. Disse var opp til 15 minutter og gikk i dybden på ulike sakskompleks, som f.eks. hvorfor miljøet rundt tidevannsstrømmene var så attraktivt for folk i steinalderen, eller hvorfor organiske kulturlag blir bevart i tykke avsetninger på enkelte boplasser. Dette var krevende produksjoner som også benyttet seg av animasjon og historiske filmklipp for å formidle budskapet. Vi var selvsagt spent på hvordan disse filmene ville bli mottatt av publikum, og resultatet ble faktisk ganske overraskende.

Fra forskningsformidling til forskningskommunikasjon

Det er kanskje unødvendig å poengtere, men like fullt; vi lever i en tid hvor informasjonsstrømmen er enorm, og det kan være vanskelig å nå ut med budskapet. I fire år har verdens mektigste mann formidlet sine dypeste tanker på Twitter, og vi scroller kjapt gjennom en nettside, før vi flagrer endeløst videre på jakt etter mer. Dette tatt i betraktning var det både overraskende, og gledelig, at de filmene som uten tvil ble mest sett var de *lange* filmene som var opptil 15 minutter. Disse filmene fikk også omtale i media, og førte til en klar økning i antall følgere på facebooksiden vår. Statistikken på siden kan også vise om folk «hopper av» etter kort tid når en videofil er åpnet, og gledelig nok så de aller fleste filmene i sin helhet. Det er altså ganske åpenbart at en tematikk som går i dybden fremdeles fenger, og at det ikke nødvendigvis er flyktige øyeblikksbeskrivelser folk vil ha. Hvis komplisert stoff blir formidlet på en dynamisk måte som ikke virker belærende på mottaker eller banaliserer budskapet (jfr. de tre teoriene over), tar folk imot dette med åpne armer.

Sosiale mediers store fortrinn er selvsagt interaksjonen som oppstår mellom avsender og mottaker. Vi fikk spørsmål og tilbakemeldinger fra mange hold, og selv om en del vegret seg for å spørre «ekspertene» direkte på siden, opplevde vi at publikum var mer aktiv når de besøkte oss i felt, eller på folkemøter. Sosiale medier er utvilsomt velegnet for multiperspektiv formidling. Filmene ga også en annen gevinst; på slutten av prosjektet kunne vi gi skoleklasser i «hjemmelekse» å se et par av disse filmene før de besøkte oss. Flere klasser hadde også sett filmene i klasserommet (uoppfordret), og la det være helt klart; å formidle arkeologi til elever som stiller 100 % på bar bakke, sammenlignet med klasser som har litt bakgrunnskunnskap, er to helt forskjellige ting. Når en del av grunnforståelsen allerede er på plass, kan en tillate seg å løfte det hele et hakk opp, gå mer inn i materien, og ikke minst; elevene bringer selv noe til torgs, de blir delaktige og de føler mestring gjennom å besvare spørsmål, og gjennom å forstå faglige problemstillinger. Resultater er at det blir dialog – og formidling blir morsomt, både for avsender og mottaker. Det samme gjaldt journalister som ville lage saker om prosjektet. Disse hadde enten sett filmene i forkant, eller ble henvist til å se disse før de kom ut til feltet. Dette fungerte også utrolig bra, og var uten tvil en av hovedgevinstene ved satsingen. Bruken av sosiale media og satsing på formidling fikk også noen uante konsekvenser; vi fikk både journalister, kulturpersonligheter, lokalpolitikere og ledere fra Statens vegvesen (tiltakshaver på utbyggingen) som følgere, noe som gav oss en kanal inn til disse personene. Og sist, men ikke minst; kostand ble aldri et tema, ei heller mantraet om at dette er sløsing

Figur 3: Utviklingen på antall følgere gjennom første året, med markante sprang ved fire forskjellige hendelser. Kontoen ble åpnet 9 mai, men vi fikk en «flying start» på prosjektet ved å slippe en film 19 mai, 6 dager før utgravingen startet opp for fullt. Bergens Tidende lagde en reportasje fra prosjektet midt i juli etter å ha lest om Sotrasambandet på Facebook, og sammen med filmen om kulturlag, og en film med flintsmed Morten Kutschera, førte dette til en fordobling av antall følgere fra siste halvdel av juli til siste halvdel av august (Grafikk: Leif Inge Åstveit).

med skattebetalernes penger. Dette tror jeg aldri jeg har opplevd på et prosjekt i denne størrelsesordenen tidligere. Selv sensasjonshungrige løssalgsaviser reagerte ikke på sluttsummen, for, som en journalist fra Bergens største løssalgsavis sa til meg; «det er jo mye penger, men bare se hvor fantastisk mye spennende dere har funnet».

Utfordringene

Så var alt bare fryd og gammen? Absolutt ikke, det er mange utfordringer med å drive intensiv formidling i felt. For det første koster det penger. Vi hadde en stilling øremerket formidling gjennom to feltsesonger, og 25 % i vinterhalvåret mellom feltsesongene. I tillegg kom innleid arbeidskraft for å guide skoleklasser, sette opp midlertidig utstilling, lage animasjoner, redigere og regissere, samt lønn til kollegaer med spesialkompetanse på vår egen seksjon. Budsjetteringsmalen til Riksantikvaren gir rom for at en sum tilsvarende 4 % av lønnsutgifter i felt kan benyttes til formidling ved forvaltningsgravinger (Riksantikvaren 2011). Dette er forholdsvis lite, og det vektlegges da også i forklaringen til malen at formidling er et ansvar som primært ligger til museene, og ikke skal belastes tiltakshaver. En kan være enig eller uenig i dette argumentet, men det er likevel liten tvil om at andelen på 4 % er i knappeste laget, spesielt på små prosjekter. Det kan jo like gjerne dukke opp «formidlingsvennlige» objekter, eller situasjoner, på en to-ukers graving som på en som varer i to måneder. På større, flerårige, prosjekt åpner malen likevel for å bruke mer enn 4%, en mulighet vi selvsagt benyttet oss av. Men, uansett hvordan en vektlegger problemstillinger knyttet til økonomi; alt har sitt utspring i et sterkt ønske om å drive formidling, å se verdien av dette på et feltarbeid, og være villig til å gi det prioritet.

Når «amatører» opererer på digitale plattformer støter en selvsagt på problemer av teknisk art knyttet til utstyr, filformat etc. En av våre etter hvert største utfordringer, var likevel av faglig karakter. Vi hadde en langsiktig plan med

formidlingen, når og hva som skulle produseres, hvilke lokaliteter, ulike tema osv. Likevel ble det etter hvert ble mer krevende å fornye seg innenfor utgravingens rammer på den digitale plattformen. Som kjent har en arkeologisk utgraving ofte et repetitivt mønster, og selv om det dukker opp overraskelser, blir det gjerne til at trender befester seg utover i undersøkelsen, det blir enkelt og greit «mer av det samme». I vår andre feltsesong satte vi oss selv i en vanskelig situasjon ved at vi skulle produsere en «nyhetssending» fra felt hver fredag. På sikt viste dette seg å bli utfordrende, for når det først er laget en film om trinnøkser, fiskesøkker eller ildsteder, ja så er det gjort. Da hjelper det ikke om den mest fantastiske øksen dukker opp i felt uken etter, temaet er på sett og vis «oppbrukt». Så mens aktuelle tema nærmest stod i kø i begynnelsen av feltarbeidet, opplevde vi at det etter hvert ble vanskelig å finne noe nytt å fylle disse innslagene med.

Et grep som vi også forsøkte var å vise «hva arkeologer gjør om vinteren». Et typisk spørsmål som ofte stilles av besøkende i felt, er hva som skjer med funnene etter utgravingen er over. De mest mistenksomme slenger gjerne på et oppfølgende spørsmål om funnenes fremtidsutsikt er å «støve ned i en skuff på museet». Vi ville derfor lage et par filmer som viser etterarbeidsfasen, dvs. funnbehandling, preparering av prøver, katalogisering etc. Men disse filmene ble i mye mindre grad sett. Folk oppfattet åpenbart denne delen av den arkeologiske praksisen som mindre interessant når alt kom til alt. Dette var lærerikt for oss, og selv om vi nok hadde en mistanke om at det er «skattejakten» i felt som fenger folk flest, ble dette markante skillet svært tydelig når en så på antall visninger.

Hvordan man skal drive formidling er heller ikke rett frem. Vi har fått tilbakemeldinger på satsingen vår, og om dette burde prioriteres så høyt. Kanskje var vår bruk av intervjuer, og presentasjon fra feltlederne, for intim og for personfiksert? Kanskje fikk *arkeologen* fortrinn framfor *arkeologien*? «Watch me, watching the native» som det heter innenfor antropologien. Vår erfaring tilsier det motsatte; intervju og personlige fremleggelser er bra formidling. Vi trenger enkeltpersoner som brenner for arkeologi, ikke bare i en akademisk sammenheng, men også ute blant folk. Vi trenger dyktige arkeologer som er villig til å by på seg selv i formidlingssituasjonen, som kan forklare både komplekse, og mindre komplekse sammenhenger ansikt til ansikt med publikum, uten å banalisere eller overforenkle. Og dette er ingen egosentrisk «show off», snarere tvert imot. Gjennom å åpne både oss, og arkeologifaget, opp på denne måten, gir vi et tydelig signal om at vi tar publikum på alvor.

Var det verd det?

Mange har erfart at et feltarbeid går fort når det først er kommet ordentlig i gang. Desto viktigere er det derfor å reflektere over om den ambisiøse formidlingen var «verd det» eller ei. Det mest fundamentale i et slikt spørsmål er vel egentlig å definere hva som i bunn og grunn menes med *det*, altså; var det verd *det*. Kort sagt; hva er kriteriene for suksess og fiasko på (i dette tilfellet) et stort arkeologisk prosjekt? Hvilke målsetninger hadde prosjektet, og hva skal sluttproduktet måles opp imot? I ytterste konsekvens koker det tilsynelatende ned til penger og prioriteringer; hvordan vurdere verdien av en ekstra serie med markkjemiske prøver opp mot at 4. klassetrinn på den lokale skolen får lære om forhistorien på stedet? Eller at den særpregede marine fangstkulturen blir løftet fram for lokalbefolkningen på et folkemøte, contra to ekstra C14-prøver, som kan gi en enda tettere dateringssekvens gjennom kulturlaget? Ulike poster på budsjettet vil mange påpeke, og det er sant nok, men er det motstridende størrelser på et stort prosjekt? Jeg vil hevde at disse postene i aller høyeste grad har *noe* med hverandre å gjøre, for det handler om prioritering og satsing også utover det økonomiske. Det handler om hva du som prosjektansvarlig, og institusjonen, egentlig *vil* med utgravingen; hvor satsingen ligger. Den prioriteringen handler ikke bare om penger.

Men i dette spørsmålet hviler også en usikkerhet, eller skepsis, til hvor mye kunnskap

som faktisk fester seg hos folk. Har de glemt alt i det de lukker ned nettsiden, eller spaserer ut fra utgravingsfeltet? Vi ville vært rimelig naive om vi trodde at budskapet vårt satt som spikret hos alle. Men la oss anta at kanskje 10 % av våre 2000 følgere synes dette var utrolig bra, og ikke minst viktig. Av disse vil kanskje halvparten, altså 100 personer, snakke varmt om arkeologi, viktigheten av kulturminnevern, faglige undersøkelser osv. Da har vi vervet 100 «ambassadører for kulturminnevernet» i det lokalsamfunnet de kommer fra. Ikke all verdens kanskje, men det er 100 flere enn ingen, og disse personene finnes, jeg har jevnlig kontakt med flere av dem. Det ville være en fundamental feil om vi ikke verdsatte disse personenes innsats, og forer dem med faglig input så snart sjansen byr seg. Og, som jeg skal komme tilbake til mot slutten; å drive med aktiv formidling der ute hvor utgravingene foregår har trolig blitt mer relevant med en ny statlig politikk som flytter beslutningstagningen ned til lokalt nivå, også innenfor kulturminnevernet.

Formidling i en feltsituasjon – hva gjør vi i praksis?

Sotrasambandet representerer ikke hverdagen i norsk arkeologi. Den harde realiteten er snarere lite ressurser og lite tid; en er på etterskudd fra det øyeblikket en stikker spaden, eller grabben, i jorden. På forvaltningsundersøkelser er premisset ofte at vi uansett ikke får gravd alt, ergo; jo mer tid en bruker på *andre* oppgaver, jo mer blir liggende tilbake når arkeologene pakker sammen og forlater åstedet for siste gang. Så, hvor høyt skal vi tillate oss å prioritere formidling på et feltarbeid som er stipulert til fire uker, men som reelt sett burde vart i åtte? Vel, den prioriteringen gir seg vel i grunnen selv, for så viktig er det tross alt ikke å drive formidling, den kan jo ikke gå på bekostning av årsaken til at vi *egentlig* er her? Eller, er det kanskje nettopp det den kan? Skal et vellykket feltarbeid utelukkende måles ut fra antall nyoppdagelser, antall snittete stolpehull, kokegroper eller antall kilo flint, grønnstein eller kvarts som blir med tilbake til museet?

En spørreundersøkelse foretatt blant 141 yrkesaktive arkeologer i New Mexico, USA avdekker en del interessante trekk som sannsynligvis også har relevans for vår situasjon. Her mente 90 % at formidling (*public outreach*) er viktig, og 87 % svarte positivt på om de engasjerer seg i formidling eller utdanning. På spørsmål om *alle* arkeologiske prosjekt burde drive formidling var svaret ganske annerledes. Her svarte 60 % ja, 15 % nøytral og hele 25 % nei. Formidling ble altså oppfattet som viktig, men forholdene må ligge til rette for det. I samme undersøkelse er det også interessant å se hva gruppen arkeologer oppfattet som de viktigste oppgavene på en arkeologisk undersøkelse (her var det mulig å gi flere svar). 67 % hadde oppfølging av lovhjemmel som viktigst, 56 % vitenskapelig publisering, 49% bevare og konservere materialet, 43 % foreta analyser, 24 % prosjekt-/søknadsskriving, 23 % utgravningstekniske forhold, 19% formidling, 17 % overholde budsjettet (Rocks-Mcqueen 2012). Formidlingen klarte altså med nød og neppe å unngå jumboplassen. Svarene på begge disse spørsmålene avdekker at det å drive formidling egentlig er en *overskuddsaktivitet*, noe en kan ta seg tid til etter at alt annet er krysset av på listen. Selv om denne undersøkelsen er hentet fra en annen «arkeologikultur» enn vi kjenner fra Norge, (blant annet med stort fokus på publisering, og å søke eksterne midler), har den sannsynligvis overføringsverdi. 90 % mener formidling er viktig, 19 % mener det er noe av det viktigste en gjør ved en arkeologisk undersøkelse, 25 % mener det ikke er nødvendig å drive formidling på alle prosjekt. Det er vel ikke helt utenkelig at norske arkeologer ville svart omtrent som dette?

Formidlingens verdi

Så har formidling fra felt en verdi i seg selv? Jfr. spørreundersøkelsen over; 90 % viktig hvis 100 % ligger til rette for det? Når hørte du sist et utsagn ala dette fra arkeologer som returnerer fra feltarbeid: «Faglig sett var det så som så, men vi hadde et fantastisk vellykket formid-

lingsopplegg»? Sannsynligvis aldri. I en tid hvor deler av vår feltmetodikk er i rivende utvikling, spesielt når det gjelder dokumentasjon, er det ikke et paradoks at ikke også formidlingen vår i større grad blir en integrert del av dette? Er ikke formidling egentlig noe av det aller viktigste vi foretar oss når vi oppsøker hver minste avkrok av landet vårt med gravemaskin, spade og graveskje? Mitt svar på dette er ja. Samtidig vet jeg utmerket godt at ikke alle, sannsynligvis ikke en gang majoriteten, av arkeologer er enig med meg i dette, i alle fall ikke når stressnivået øker i felt. La meg derfor liste opp noen spørsmål som kan oppfattes som banale, men som ikke desto mindre er viktige. Spørsmål som vi kanskje burde reflektere mer over enn vi gjør, og som absolutt må sees i sammenheng med formidling.

Hvem har eiendomsrett til den forhistorien vi graver fram?

Jeg skal ikke pusse støvet av en gammel og følelsesladet debatt, men det er likevel ingen tvil om at problemstillingen er minst like relevant i dag som på 70-, 80- og 90-tallet. Når det gjelder forvaltningsarkeologien kjenner nok alle svaret på dette spørsmålet, for det er staten, dvs. *fellesskapet* som har eiendomsrett til forhistorien. Deg og meg, og alle de andre som står med forventningsfulle øyne på utsiden av avsperringen under åpen dag. Norsk kulturminneforvaltning er tuftet på dette kollektive eiendomsforholdet. Dette prinsippet er hovedargumentet for at vi i dag har sterke fredningsbestemmelser; vi skal verne om vår *felles* kulturarv. Men, minst like viktig; det er den samme fellesskapstanken som er argumentet for at frigitte kulturminner i det hele tatt skal dokumenteres, at kildematerialet skal sikres gjennom en utgraving bekostet av tiltakshaver ut fra prinsippet om at «forurenser betaler». En utgraving av vår felles kulturarv skal (blant annet) sikre at kunnskapen kommer fellesskapet til gode. Dette bør vi kanskje minne oss selv på med jevne mellomrom i våre møter med de «brysomme andre».

Hvem bekoster arkeologiske undersøkelser?

Som nevnt over; i den norske modellen er tiltakshaver i mange tilfeller pålagt å bekoste arkeologiske utgravinger. Men om en ser nærmere på *hvem* som er tiltakshaver i majoriteten av de store utgravingsprosjektene, så er det ofte ulike halvoffentlige og statlige institusjoner, f.eks. Statens vegvesen, Bane NOR, Equinor og Avinor. Og staten, hvem var nå det igjen? En siste ting det kan være verd å reflektere over i denne sammenhengen; det «offentlige» *trenger* ikke være statlige bedrifter som tilsynelatende flommer over av oljerikdom. Det *kan* også være en kommune med dårlig økonomi som drømmer om en ny vei, og som må grave dypt i kommunekassen for å få frigitt området til utbygging. Skal vi gi noe tilbake når vi kommer opp i slike situasjoner, eller skal vi med åpne øyne la arkeologien reduseres til en høyst ublid utgiftspost på et stramt budsjett, og bare det?

Hvorfor er det viktig at folk bryr seg om arkeologi?

Vi arkeologer synes jo, jevnt over, at det vi holder på med har relevans ut over snever fag-idioti. Vi er ikke redd for å slå på stortromma når vi en sjelden gang må svare på overordnede spørsmål av typen «hvorfor skal vi drive på med arkeologi?», da er det liksom ikke grenser for hva arkeologi kan brukes til, og hvor mangslungent og nyttig faget er. Problemet er at vi gjør dette for sjelden, for den ubehagelige *realiteten* er at majoriteten av befolkningen oppfatter arkeologer som en lukket, nærmest sekterisk gruppe, med spesielle tilbøyeligheter som i stor grad går ut på å finne ting i jorden med teskje. I møte med publikum kan en få inntrykk av at arkeolog er noe 80% ville bli da de var barn, som voksne kom 99% til fornuft, og valgte noe annet (men spiren ligger der). Om vi ser på pressedekningen arkeologi får, med mindre det skulle dukke opp et nytt vikingskip, så begrenser dette seg stort sett til 25 sekunder i Dagsrevyen under overskriftene *eldst*, *først* eller *størst*. Arkeologiinnslaget kommer gjerne like før værmeldingen, en gladnyhet for å

roe seerne ned etter at de opprivende, *ordentlige*, nyhetene om krig, sult og elendighet er unnagjort. Unntaket er imidlertid om journalststanden/ redaksjonen nærer konflikt mellom en stakkars tiltakshaver og kulturminnevernet, da åpnes gjerne både eter og spalteplass for arkeologien, om enn ikke i positiv forstand, og de fleste har vel erfart hvordan slike saker er dømt til å ende. Argumentet om sikring av «felles kulturarv» kan ikke trumfe den enslige bonden som står ute på jordet og hytter med neven mot storsamfunnet, spesielt når storsamfunnet ikke synes å ha begrep om verdien av disse, eller andre kulturminner, for i Norge er det *bonden* som er kulturen, ikke kulturminnet. Så er spørsmålet; har vi oss selv å takke for denne situasjonen? Ønsker vi egentlig noe annet? Én ting er i alle fall sikkert: om ikke vi benytter enhver mulighet til å formidle relevansen for faget vårt, den fantastiske opplevelsen det er å drive med arkeologi, hvordan det er å gjøre utrolige funn i felt, skal vi da overlate dette til andre (eventuelt ingen), og *likevel* forvente en slags forståelse i samfunnet for at det vi holder på med er viktig, verd å bruke ressurser på (se også Melsom 2006:33)? Bortsett fra de helt klare etiske betenkelighetene ved at vår felles kulturarv ikke blir formidlet til allmenheten, biter vi ikke også hånden som mater oss når vi unnlater å formidle fra felt, i alle fall på sikt?

Mot en oppsummering - hvorfor er vi ikke flinkere til å formidle fra felt?

La oss bare innse det; for de store massene er det feltarkeologi som er arkeologi, teskje eller ikke, det fikk vi som nevnt erfare når vi prøvde å lage reportasje om hva arkeologer gjør om vinteren. Så hvorfor blir ikke denne situasjonen bedre utnyttet, hvorfor formidler vi ikke mer fra felt? Det er ganske sikkert flere faktorer som spiller inn. Her vil jeg gjerne løfte fram to forhold som står i en tydelig relasjon til hverandre: tiden en har til rådighet, og mangel på faglig uttelling. Under et stressende feltarbeid faller mange for fristelsen til å skyve formidlingen over til neste fase: «formidlingen får bare vente til etterarbeidet, da har vi jo mange flere resultater (f.eks. dateringer) å presentere også». Dette er som oftest en dårlig løsning. For det første forsvinner den feltrelaterte delen som folk flest ønsker å oppleve. For det andre har mange erfart hvor lite tid en egentlig har til etterarbeid, spesielt på små prosjekt, det holder knapt nok til å katalogisere, magasinere og ferdigstille rapporten. I mellomtiden dukker det opp nye prosjektplaner, tilrådninger og budsjett som skal skrives, og så er en på vei ut på et nytt feltarbeid. Ja, så får en kanskje bruke sin dyrebare fritid til å skrive noe i et lokalhistorisk tidsskrift eller lignende? Det er jo selvsagt en mulighet, men å skrive populærvitenskapelige artikler er ganske krevende, det vet alle som har forsøkt. Og selv om formidling er langt fremme i den akademiske elitens *festtaler*, gir det ikke særlig akademisk *prestisje*, her er det langt mellom liv og lære. Populærvitenskapelig formidling gir heller ikke tellekantpoeng, og publikasjoner innenfor dette systemet er jo stort sett det vi blir målt på, i alle fall en del av oss. Så, skal en først bruke tid og krefter på å skrive noe, er det ikke til å undres over at en prioriterer det som gir full uttelling. Dessverre er det slik at en teknisk fagrapport, eller en engelskspråklig artikkel, som begge er proppfull av fagtermer, fungerer svært dårlig i formidlingssammenheng. «Se her, her er en artikkel fra *Quaternary Science*, den oppsummerer i korte trekk det meste av det vi fant i åkeren din, og setter det inn i en større europeisk kontekst …» i klartekst: her har du siste nytt fra elfenbenstårnet.

Kulturminnevernet mot en ny tid

Kulturminneloven har gitt norske arkeologer store gevinster de siste 50 årene. Et enormt empiritilfang i kombinasjon med «den norske modellen», som fremhever betydningen av de tre F' ene (forskning, forvaltning og formidling). Dette har vært en gavepakke for arkeologien. Men kanskje har vi tatt denne situasjonen for gitt? Kanskje har vi ikke vært like påpasselig med å gi alle F' ene like mye oppmerksomhet? Realiteten er uansett at det knaker alvorlig i

sammenføyningene til «den norske modellen», selv om den enda ikke er gått ut av historien.

Når det nå er bestemt, og iverksatt, at dispensasjon («frigivning») av kulturminner skal foretas på regionalt plan, hos fylkeskommunene, kommer det jevnt over til å bli betydelig kortere avstand mellom de som bærer de økonomiske byrdene (tiltakshavere), og kulturminnevernets beslutningstakere. Dette er selvsagt en ønsket situasjon fra statlig hold, og egentlig en av de grunnleggende målsetningene bak hele regionsreformen. Selv om kostnadsfastsettelsen for de fleste utgravingsprosjekt enn så lenge skal vedtas av Riksantikvaren, kan vi ikke lenger «dekke oss bak» at vedtaket er fattet av et direktorat som sitter på armlengdes avstand, helt borte i Oslo. Dette har gitt vedtakene tyngde, og flere enn undertegnede har sikkert kjent at det til tider har vært befriende å trekke dette kortet ut av ermet, spesielt i åpne konfliktsaker, ansikt til ansikt med en illsint bonde, eller en søkkrik laksebaron som kun er fornøyd når han ser neste trailer med laks vel av gårde til Gardermoen, og så videre til Shanghai (*forhistoriens* marine kultur er det derimot ikke så farlig med).

Desentraliseringen kommer til å påvirke det norske kulturminnevernet på mange plan. Dessverre tror jeg mange av endringene vil ha negativt fortegn, i hvert fall sett ut fra et kulturminnestandpunkt. Likevel, alt trenger selvsagt ikke være negativt. Kanskje kan det skapes økt lokalt engasjement for kulturminner og kunnskapen om dem? Naivt kanskje? Vel uansett; dette vil sette nye krav til oss både som forskere, forvaltere og formidlere, for hver gang vi havner i konfliktsituasjoner, hver gang vi opptrer som hemmelighetsfulle skattejegere i et elfenbenstårn, hver gang vi utelukkende oppfattes som en utgiftspost, snakker et uforståelig språk, eller helt enkelt unnlater å formidle, ja så river vi bort en kloss av det skrøpelige fundamentet som norsk kulturminnevern hviler på. Mer enn noen gang før må vi kommunisere og komme i dialog med de menneskene som faktisk bor på det stedet vi undersøker.

Avslutning

Det finnes altså gode grunner til å prioritere formidling fra felt, og i mange tilfeller ligger også de økonomiske rammene til stede for dette. En ansvarsfull tiltakshaver vil ofte være interessert i å bidra til at resultatene når ut til et bredere publikum. Tradisjonen for feltformidling finnes allerede, men *hvordan* vi formidler blir i mindre grad vurdert. Den grunnleggende tanken har vel kanskje vært at litt formidling, uavhengig av kvalitet og innsats, er bedre enn ingen formidling (som i mange tilfeller er det reelle alternativet). Som feltarkeologer har de færreste av oss formell kompetanse innen formidling; det er faglig entusiasme, og etter hvert erfaring, som gir oss den viktigste ballasten i møte med publikum. Under overskriften *veien videre* … skrev Charlotte Melsom (2006:37) i 2006 at «…dersom det virkelig skal satses på formidling må vi gå inn for å styrke den statusen formidlingen har i faget». I dag, snart 15 år seinere, kan vi jo spørre oss selv om det har vært en bevegelse i denne retningen eller ikke. En mer teoretisk og bevisst holdning til hvorfor, og hvordan, vi formidler, bør finne sin naturlige plass, også hos de ulike utgravingsvirksomhetene. Det hviler utvilsomt et spesielt ansvar både til institusjoner og prosjektledere til å både oppmuntre, og om nødvendig kreve, at feltstaben tar dette arbeidet på alvor.

PS

Etter at førsteutkastet til denne artikkelen ble sendt inn, har det skjedd mye positivt på formidlingsfronten, noe prosjektene «Arkeologi på nye veier» og «Arkeologi langs Hålogalandsveien» er eksempler på. Disse er sammenlignbare med Sotrasambandet både i størrelse og form, og det har blitt satset tungt på formidling, med meget bra resultat. I 2020 har vi også kunnet følge utgravingen av Gjellestadskipet «minutt for minutt» hvor dyktige formidlere har øst av sin fagkunnskap, og med kjendiser som feltassistenter. Vi fikk også innblikk i en mellomstor undersøkelse av et gudehov i Ørsta. Dette ble

kringkastet verden rundt, og filmen herfra er sett over 30 000 ganger på Fornminneseksjonens Facebookside. Formidling anno 2020 har altså vært bra, og forhåpentligvis smitter denne formidlingsentusiasmen også over på de mindre prosjektene i årene fremover.

Takk

Denne artikkelen er dedikert dyktige feltarkeologer og formidlerne på Sotrasambandet. En spesiell takk til Kristin Ilves som var formidlingsansvarlig på prosjektet, til Thomas Bruen Olsen og Ragnar Børsheim, og til feltlederne som etter hvert fremsto som profesjonelle reportere. Jeg er overbevist om at vi, og det lokale kulturminnevernet, vil høste frukter fra denne innsatsen i lang tid fremover. En spesiell takk til Hanne Årskog for korrekturlesing og faglig input, og til redaksjonen i PT som aksepterte denne noe «essayistiske» artikkelen, og ikke minst til to anonyme fagfeller som hadde litteraturtips og påpekte uklarheter i en tidligere versjon.

Summary

Most archaeologists agree that public outreach is an important part of archaeological practice. Communication of fresh results from excavations and new research creates both legitimacy and greater understanding of our activities. In Norway, large scale archaeological excavations are often funded by the public sector, and public outreach is considered an important way of giving something back to society. Still, reaching out to the public is often downgraded during stressful fieldwork and considered as something you do when (or if) you have some spare time. This is unfortunate, because fieldwork is what most people associate with archaeology and has a huge potential when it comes to public outreach. In 2017-2019 the University of Bergen carried out a large excavation project, Sotrasambandet. While excavating 12 sites, we wanted to reach the public as well, to present fresh findings, introduce them to our methods, tell stories from the excavation and of course of what Stone Age life in Western Norway could have been like. In total, we produced 56 films and several different texts, and used social media as well as "open day" (evt. public day?), talks and small exhibitions to reach people. The films got great feedback, and were appreciated by schoolchildren, politicians and journalists alike.

Referanser

Bjerck, H. og A. Nyland 2008 Allmennrettet formidling. I *Ormen Lange Nyhamna*, H. Bjerck (red), s. 43-50. Tapir Akademisk Forlag.

Grima, R. 2016 But isn't all archaeology 'public' archaeology? *Public Archaeology* 15(1):50-58.

Hauge, O. H. 1966 *Droplar i austavin*d. Noregs Boklag. Oslo.

Hein, G. 2004: John Dewey and Museum Education. *Curator* 47(4):423-427.

Hein, G 2012 *Progressive Museum Practice: John Dewey and democracy*. Routeledge. London and New York.

Howlett, J. 2002 *Progressive education: A critical Introduction*. London: Bloomsbury.

Jameson, J. H. og S. Baugher (red.) 2007 *Past Meets Present. Archaeologists Partnering with Museum Curators, Teachers, and Community Groups*. Springer. New York.

Mansrud, A. 2013 Formidling. I *E18 Bommestad-Sky*, S. Solheim og H. Damlien (red), s. 54-57. Portal forlag.

Melsom, C. 2006 Utgravninger som formidlingsarena. *Primitive Tider* 9:33-38.

Okamura, K. og A. Matsuda (red.) 2011 *New perspectives in global public archaeology*. Springer. New York.

Riksantikvaren 2011: Utgifter til særskilt granskning av automatisk fredete arkeologiske kulturminner og skipsfunn, jf. Kulturminneloven §§ 8 og 14, jf. § 10. Retningslinjer for budsjettering og regnskap. Tilgjengelig fra https://www.riksantikvaren.no/veileder/retningslinjer-for-budsjettering-av-arkeologiske-utgravinger-siste-revisjon-15-04-2011

Reitan, G. 2018 Formidling av utgravingsresultatene ved E18 Tvedestrand-Arendal-Prosjektet. I *Kystens steinalder i Aust-Agder*, G. Reitan og L. Sundström (red), s. 39-46. Cappelen Damm Akademisk.

Rocks-McQueen, D. 2012 Archeologists' perceptions on public outreach and education. *Online Journal in Public Archaeology* 2:100-121.

Winstanley, C. 2018 Learning experiences in museums: harnessing Dewey's ideas on continuity and interaction. *Education* 3-13, 46(4):424-432.